

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2016 metai

2

LI

Vilnius 2017

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2016

2

Vilnius 2017

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2016

2

Vilnius 2017

UDK 947.45
Li 237

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ

Projekto finansavimo sutartis Nr. LIP-074/2016

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznaneje

Zigmantas KIAUPA

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)

Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS

Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milervilio universitetas

Joachim TAUBER

Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2017

© Straipsnių autoriai, 2017

MOKSLO GYVENIMAS

Konferencijos

DISKUSIJA BRITŲ BIBLIOTEKOJE APIE SAMUELIO BOGUSLAVO CHYLINSKIO BIBLIJOS VERTIMĄ IR JO SPAUSDINIMĄ LONDONE

2016 m. spalio 21 d. Britų bibliotekoje vyko tarptautinė mokslininkų diskusija, kurioje aptarta 1660 m. lietuvių kalba išspausdintos vadinamosios Londono, arba Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblijos reikšmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) ir Anglijos tikybinių bei kultūrinių ryšių kontekste. Tai pirmas Reformacijos 500 metų jubiliejui paminėti skirtų renginių ciklo įvykis. Spalio 29 d. anglikoniškoje *St. Giles & Cripplegate* bažnyčioje vyko pamaldos ir koncertas, skirtas 350-osioms lietuvių kalba išleistos Biblijos vertėjo mirties metinėms paminėti. Renginį organizavo Britų biblioteka, Lietuvos Respublikos ambasada Jungtinėje Karalystėje, Vilniaus universitetas ir Britų–lietuvių draugija.

Renginio proga Britų bibliotekos konferencijų centre atidaryta šioje bibliotekoje saugomų lietuviškų XVI–XVII a. senųjų spaudinių ir šaltinių, susijusių su S. B. Chylinskio Biblijos vertimu ir spausdinimu Londone, paroda, kurioje taip pat buvo eksponuojami pirmieji Šventojo Rašto vertimai į latvių ir estų kalbas.

Diskusijos dalyvius pasveikino Britų bibliotekos Vystymo departamento direktorius Patrickas Flemmingas ir Lietuvos Respublikos ambasadorė Jungtinėje Karalystėje Asta Skaisgirytė-Liauškienė. Pranešimus skaitė Aberdyno universiteto profesorius Robertas I. Frostas, Londono universiteto Birkbeko koledžo profesorius Michaelis Hunteris, Vilniaus universiteto vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Gina Kavalūnaitė ir Lietuvos istorijos instituto mokslo darbuotojas dr. Gintautas Sliesoriūnas. Renginyje taip pat dalyvavo buvęs Jungtinės Karalystės ambasadorius Lietuvoje Simonas Buttas,

Britų bibliotekos Europos ir Amerikos kolekcijų skyriaus vadovė Janet Z m r o c z e k, Britų bibliotekos Modernųjų laikų archyvo ir Rankraščių skyriaus vadovė Sandra T u p p e n, XVII a. istorija besidomintys Anglijos mokslininkai, lietuvių bendruomenės atstovai.

Pirmoje dalyje, pavadintoje „Reformacija Anglijoje ir kontinente. Anglijos protestantų parama bendratikiams kontinente, ryšiai su Lietuva“ susitelkta į bendrąsias protestantizmo LDK istorijos problemas, aptarta LDK protestantų padėtis XVI–XVII a. bei Anglijos, Škotijos ir LDK protestantų ryšiai XVII–XVIII a.

Pirmasis pranešimą skaitė Škotijos Aberdino universiteto profesorius R. I. F r o s t a s. Jis aptarė tikėjimo laisvės bei pakantumo kitų religijų išpažinėjams LDK XVI–XVII a. problemas, polemizavo su bandymais protestantų ir stačiatikių bažnyčioms suteiktas tikėjimo išpažinimo laisvės teises garantijas tapatinti su religine tolerancija. Nors Abiejų Tautų Respublika literatūroje (plg. Januszo Tazbiro publikacijas) dažnai pristatoma kaip religinės tolerancijos pavyzdys, toks vertinimas daugeliu atžvilgių yra klaidingas. Žodis *tolerancija* apima dvi sąvokas, kurios anglų kalboje skiriasi: *tolerance* (pakantumas kitų žmonių religiniams įsitikinimams) ir *toleration* (teisiškai sureguliuotas susilaikymas nuo persekiojimų religiniu pagrindu). 1573 m. Varšuvos konfederacija garantavo toleranciją tik antrąja prasme. Tuo pačiu metu negalima kalbėti apie laisvę nuo religinės spaudos ir spaudimą pakeisti tikėjimą dėl vyraujančios politinės arba visuomeninės situacijos. Kalbėdamas apie kalvinizmą, R. I. Frostas trumpai aptarė jo populiarumo tarp Lenkijos ir LDK bajorų priežastis: kitaip nei liuteronybė, kurios plitimą gali garantuoti tik centrinė valstybinė valdžia, kalvinistų bažnyčios yra decentralizuotos, senjorų tarybas valdyti ir pamokslininkus perkelti gali vietinis žemvaldys. Bet ir jie patirdavo spaudimą dėl politinės situacijos (pvz., norint užimti pareigybes reikėdavo seimelio paramos, o tai sudarydavo sąlygas spaudimui). Kalvinizmui išlaikyti labai svarbi buvo Radvilų parama. Kontreformacijos laikais katalikybė tapo (kaip matyti iš Petro Skargos raštų) valstybinės ideologijos dalimi, nes religinė įvairovė buvo laikoma valstybės silpnumo požymiu. Tai nulėmė, pvz., Radvilos Juodojo sūnaus Mikalojaus Radvilos Našlaitėlio atsivertimą į katalikybę. Nuo šio momento kalvinistinę tradiciją palaikė tik Radvilos Rudojo palikuonys (Biržų–Dubingių šaka).

Lietuvos istorijos instituto mokslininkas dr. G. Sliesoriūnas skaitė pranešimą „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Anglijos bei Škotijos protestantų ryšiai XVII–XVIII a.“ Jis aptarė Lietuvos ir Anglijos tiesioginių kultūrinių ryšių ištakas pabrėždamas, kad pradžią jiems davė ne protestantai, o XVI a. į Lietuvą iš Anglijos bei Škotijos atvykę katalikai emigrantai. Jis analizavo Lietuvos protestantų ryšius su tikėjimo broliais Anglijoje bei Škotijoje pirmoje XVII a. pusėje, kalbėjo apie škotų imigracijos į Lietuvą vaidmenį, Lietuvos didikų ir bajorų kelionių į Angliją, studijų jos universitetuose pradžią. Nuo XVII a. ketvirto dešimtmečio vis svarbesnė buvo Anglijos bei Škotijos protestantų suteikiama parama tikėjimo broliams Lietuvoje, kurioje vis labiau ėmė įsigalėti

kontrreformacija ir su tuo susijęs spaudimas protestantams. Pereidamas prie protestantų tarpusavio ryšių XVII a. antroje pusėje temos, G. Sliesoriūnas aptarė Anglijos ir Škotijos protestantų finansinę paramą Lietuvos protestantams, emigracijos iš Lietuvos į Angliją pradžią, stipendijų Lietuvos protestantų jaunimui Edinburgo universitete įsteigimą; taip pat analizavo tolesnę šių ryšių raidą XVIII a. Pranešėjas pabrėžė, kad net nusilpusi Lietuvos protestantų bendruomenė, kurios integrali dalis buvo vis labiau besiasimilijuojanti Lietuvoje įsikūrusių škotų bendruomenė, XVIII a. toliau palaikė ryšius su Didžiąja Britanija: jaunimas vyko studijuoti, o sukauptą patirtį panaudodavo grįžęs į Lietuvą. Pranešimo pabaigoje G. Sliesoriūnas prisiminė šios šalies Biblijos draugijos įnašą remiant ne tik Lietuvos protestantus, bet ir suteikiant finansinę paramą pirmajam lietuviškam katalikiškam Naujajam Testamentui, parengtam Žemaitijos vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio, išleisti XIX a. pradžioje.

Antroje konferencijos dalyje „Biblijos vertimai. Samuelis Boguslavas Chylinskis“ pranešimus skaitė Londono universiteto Birkbeko koledžo profesorius M. Hunteris ir Vilniaus universiteto vyresnioji mokslo darbuotoja dr. G. Kavaliūnaitė.

Prof. M. Hunterio pranešime „Boyle’is ir Biblijos vertimai“ apibūdinta pagrindinio S. B. Chylinskio mecenato grafo Roberto Boyle’io asmenybė, jo pozicija tų laikų intelektualiniame gyvenime ir veiksniai, skatinę R. Boyle’į remti daugelį labdaros akcijų, tarp jų ir Biblijos vertimus į įvairias kalbas. R. Boyle’is pristatytas kaip mokslininkas, minėti jo veikalai *Certain Physiological Essays* (1661; knygoje aprašytos eksperimentinio metodo galimybės); *The Origin of Forms and Qualities* (1666, papildytas leidimas 1667; čia R. Boyle’is aprašė savo „dalelių filosofiją“ (*corpuscular philosophy*)); *The Usefulness of Natural Philosophy* (knygoje įrodinėjama gamtamokslinių žinių vertė gerinant žmogaus egzistenciją). R. Boyle’is aktyviai dalyvavo ne tik mokslinėje, bet ir visuomeninėje veikloje. Jis buvo vienas svarbiausių Karališkosios Londono draugijos įkūrėjų (1660), o 1662–1689 m. buvo vienas iš prekybinės bendrovės Rytų Indijos kompanijos (*East India Company*) vadovų ir stengėsi skleisti Evangeliją kolonizuotuose kraštuose.

R. Boyle’is finansiškai ir moraliai palaikė teologinių veikalų bei Šventojo Rašto vertimus ir publikacijas įvairiomis kalbomis: 1660 m. apmokėjo Edwardo Pococe’o parengtą Hugo de Grooto (Hugo Grotius) veikalą *Of the Truth of the Christian Religion* (originalas olandų kalba *Bewijs van den waren Godsdienst*) vertimą į arabų kalbą, skatino vertėją Seamaną išversti Naujajį Testamentą į turkų kalbą, rėmė jo leidimą malajų kalba, finansavo rengimą ir spausdinimą airių kalba (1681), prisidėjo prie Biblijos spausdinimo škotų gėlių kalba (1689) ir rėmė S. B. Chylinskį: skyrė lėšų jam pragyventi, spausdinti knygeles apie Biblijos lietuvių kalba reikalingumą (*An Account of the Translation of the Bible into the Lithuanian Tongue [...] ir Ratio institutae translationis Bibliorum in linguam Lithuanicam [...]*) bei Senojo Testamento vertimą.

Amžininkai ir vėlesnės kartos R. Boyle'į matė kaip giliai dievobaimingą žmogų, tačiau M. Hunteris išskėlė mintį, kad jo religingumas nebuvo toks neproblemiškas, kaip dažnai manoma. Atrodo, didžiulis R. Boyle'io turtas (iš tėvo jis paveldėjo milžiniškas žemės valdas Airijoje) drumstė jo sąžinės ramybę ir vertė jaustis įsipareigojusių visuomenei. Iš dalies tuo galima paaiškinti R. Boyle'io labdarai skirtas labai dideles sumas. Abejonės, anot M. Hunterio, skatino R. Boyle'į laukti ženklų, rodančių, ko Dievas iš jo tikisi. Tokiais ženklais galima laikyti dažnus paramos prašymus. Daug jų buvo susiję su Biblijos vertimais. Prelegento teigimu, vargu ar galima kalbėti apie sistemingą paramą Biblijos vertimams arba stiprų susidomėjimą jos vertimo problemomis. Kalbant apie „tikrųjų“ R. Boyle'io interesų apribojimą gamtos mokslais ir visuomenine veikla, reiktų atkreipti dėmesį, kad prof. M. Hunteris, pabrėždamas R. Boyle'io asmenybės įvairiapusiškumą, nepaminėjo nė vieno su tikėjimu ir Šventuoju Raštu susijusiojo veikalo, pavyzdžiui, *Some Considerations Touching the Style of H. Scriptures*, išleisto Londone 1661 m. Iš jų matyti, kad R. Boyle'is ne tik skyrė lėšų versti Šventąjį Raštą, bet ir mąstė, kokia turėtų būti šio kūrinio gero vertimo kalba – tai rodo gilų R. Boyle'io santykį su kalba.

Pranešimo pabaigoje prof. M. Hunteris pasidalino informacija iš R. Boyle'io archyvų: 1740 m. Thomaso Bircho parengtame R. Boyle'io rašytų laiškų inventoriuje užregistruotas 1666 m. vasario 1 d. R. Boyle'io rašytas S. B. Chylinskio laiškas, inventoriuje apibūdinamas kaip padėkos raštas už gautą finansinę paramą. Laiško likimas nežinomas, tačiau žinia apie jį papildo „Chylinskio Biblijos istorijos šaltiniuose“ paskelbtą medžiagą, kurioje publikuotas vienintelis išlikęs 1660 m. birželio 1 d. rašytas S. B. Chylinskio laiškas R. Boyle'io. Jame S. B. Chylinskis rašė lankęsis R. Boyle'io namuose ir dėkojo už paramą. Pridėjus į T. Bircho inventorių įtrauktą įrašą matome, kad R. Boyle'is rėmė S. B. Chylinskį visą jo gyvenimo Londone laiką, beveik iki pat mirties 1666 m. liepos 4 d.

Paskutiniame diskusijos pranešime, kurį skaitė Vilniaus universiteto vyresnioji mokslo darbuotoja dr. G. K a v a l i ū n a i t ė, buvo keliamas klausimas, kuo S. B. Chylinskio vertimo metodas skyrėsi nuo kitų tuo metu kalvinistų taikytų Biblijos vertimo metodų LDK, Olandijoje ir Anglijoje, ir ar pasirinktas vertimo metodas galėjo būti priežastis, paskatinusi Lietuvos evangelikų reformatų sinodą sustabdyti S. B. Chylinskio Biblijos vertimo spausdinimą. Kadangi renginyje dalyvavo daug užsieniečių, skaitant pranešimą pirmiausia buvo pristatyti pirmieji rankraštiniai tekstai ir leidiniai lietuvių kalba. Ypač akcentuoti iki S. B. Chylinskio parengti Biblijos ar jos fragmentų vertimai į lietuvių kalbą, galėję paveikti S. B. Chylinskio darbą. Taip pat aptarti jam galėję padaryti įtaką kalvinistiniai Šventojo Rašto vertimai į lenkų (Brastos Biblija 1563 ir Gdansko Biblija 1633 m.) ir olandų kalbas (*Statenbijbel* 1637) bei Anglijoje XVII a. pirmoje pusėje parengti vertimai į nacionalines kalbas – karaliaus Jokūbo Biblija (1616) ir M. Hunterio minėti vertimai į airių, malajų, tiurkų ir škotų gėlų kalbas.

Kalbant apie Biblijos vertimo strategiją, išskiriamos dvi metodologinės kryptys, kurias teoretikai vadina skirtingai, bet jos atspindi tą pačią dichotomiją: 1) filologiniai vertimai ir 2) įkvėptieji vertimai (šie terminai vartojami sekant Wernerio Schwarzio tyrimais). Literatūroje minėti metodai dar vadinami *ad verbum* ir *ad sensum*, arba formalaus ir dinaminio ekvivalento (Eugenie Nida) metodai. Kaip ryškiausią filologinio vertimo pavyzdį W. Schwarzas analizuoja Erazmo Roterdamiečio parengtą vertimą iš originalo į lotynų kalbą, o pirmasis ir svarbiausias įkvėpto vertimo pavyzdys yra Martino Lutherio vertimas. Filologinis vertimas – kai verčiant stengiamasi išsaugoti originalo kalbos konstrukcijas tiek, kiek leidžia kalbos, į kurią verčiama, struktūra. Gimtakalbiui skaitytojui toks vertimas gali skambėti neįprastai arba rėžti ausį. Įkvėptojo vertimo autorius, leisdamas sau nutolti nuo sunkiai išverčiamų originalo kalbos gramatinių konstrukcijų, savaip perfrazuodamas frazeologinius junginius ar neįprastas metaforas, siekia versti taip, kad vertimo kalba būtų labai sklandi ir skaitytojas nejaustų, jog skaito ne originalą. Žinoma, kiekvienas vertimas labai individualus: abi vertimo tendencijos kai kur gali persipinti, tačiau pagrindinė kryptis, sąlygota vertėjo požiūrio ir adresato, aiškiai atskiria dvi grupes. Biblijos vertimai, galėję turėti įtakos S. B. Chylinskio pasirinktai vertimo technikai, atsižvelgiant į minėtą dichotomiją, skirstomi taip: 1) įkvėpti vertimai (M. Lutherio Biblija, Bretkūno Biblija (pirmiausia dėl pasirinkto vertimo šaltinio) ir Brastos Biblija) ir 2) filologiniai vertimai (Erazmo Roterdamiečio vertimas, Karaliaus Jokūbo Biblija, *Statenbijbel*, Gdansko Biblija). S. B. Chylinskio Biblija išversta taikant filologinį vertimo metodą.

Įkvėptas vertimas visų pirma būdingas pirmojo, liuteroniško protestantų judėjimo laikotarpio leidiniams, kurie buvo skirti platiesiems skaityti mokantiems liaudies sluoksniams, taip siekiant juos supažindinti su Šventuoju Raštu. Filologinio metodo pradžia buvo Erazmo Roterdamiečio Naujojo Testamento vertimas į lotynų kalbą. Vėliau, protestantų judėjimui sustiprėjus, išaugus Biblijos originalo kalbą mokančiųjų skaičiui ir akcentuojant Dievo Žodžio svarbą, prie jo grįžo kalvinistai, dėl netikslumų pradėję kritikuoti Lutherio vertimą nukrypimų nuo originalo ir ėmę rengti pažodinius vertimus (Jano Utenhove's Naujasis Testamentas, 1566). Grubus J. Utenhove's pažodinis vertimas neprigijo, tačiau vertimo technika evoliucionavo ir išaugo į filologinį metodą su labai išsamiais kalbiniais ir egzegetiniais komentarais (*Statenbijbel*). Šiuo metodu parengti vertimai skirti išsilavinusiai protestantų bendruomenei, pasirengusiai studijuoti ir apmąstyti Šventąjį Raštą.

S. B. Chylinskiui studijuojant Olandijoje, populiariausia buvo 1637 m. pirmą kartą išspausdinta Generalinių luomų Biblija, kurios vertėjai laikėsi iš anksto suformuluotų taisyklių, iš kurių svarbiausia – kuo tiksliau versti iš originalo kalbų ir išsamiai komentuoti kiekvieną dviprasmišką ar sunkiai suprantamą vietą. *Statenbijbel* yra vienas ryškiausių filologinio vertimo pavyzdžių. S. B. Chylinskis kaip asmenybė susiformavo studijuodamas teologiją Franekerio akademijoje, ir natūralu, kad perėmė tuo metu moderniausią vertimo techniką. Jis ketino į lietuvių kalbą išversti ir garsiuosius olandiškos Biblijos komentarus.

Pirmasis Biblijos vertimas į lietuvių kalbą parengtas liuteroniškoje Mažojoje Lietuvoje – tai Jono Bretkūno vertimas, kuris dėl iš M. Lutherio Biblijos perimtų vokiškų konstrukcijų priskiriamas prie įkvėptų vertimų. Pirmuosius Biblijos vertimus LDK parengė kalvinistai: 1563 m. išspausdintas evangelikų reformatų pasididžiavimas – Brastos Biblija. Ji išversta taikant įkvėptąjį vertimo metodą; jos kalba sklaidi ir vaizdinga. Vertėjai pratarmėje pripažįsta, kad dėl kalbos išraiškingumo jie nedvejodami aukojo artimumą originalo kalboms. Kitokia 1632 m. Gdanske išspausdinta Biblija, nors pratarmėje teigiama, kad ji tėra antrasis Brastos Biblijos leidimas. Iš tiesų tai naujas filologinis ir tikslus vertimas. Tik išspausdintą Gdansko Bibliją evangelikų reformatų bendruomenė sutiko priešiška, panašiai kaip ir S. B. Chylinskio vertimą. Labiausiai dėl nutolimo nuo Brastos Biblijos idealo piktinosi delegatai iš Didžiosios Lietuvos. Apibendrinant matyti, kad pirmieji protestantų LDK parengti Biblijos vertimai buvo atlikti taikant įkvėptąjį metodą, jis čia buvo priimtinas ir įprastas. Filologiniai Gdansko Biblijos ir S. B. Chylinskio vertimai Lietuvos evangelikų reformatų bendruomenėje iš pat pradžių buvo vertinami prastai: S. B. Chylinskio vertimo spausdinimas sustabdytas, o Gdansko Biblijos vertėjui pavyko įveikti pasipriešinimą, ilgainiui šios Biblijos skaitytojų ratas augo, ji populiarė iki šių dienų.

Visa tai leidžia daryti išvadą, kad diskusijos dėl Biblijos vertimo metodo, vykusios Vakarų Europos universitetuose ir įkvėpusios ten studijavusius iš LDK atvykusius studentus, sunkiai skverbėsi į LDK evangelikų reformatų bendruomenę, paskendusią vietinėse problemose. Vis dėlto S. B. Chylinskio pasirinkta moderni vertimo strategija buvo tik papildomas veiksnys stabdantis jo Biblijos spausdinimą: Sinodas nebuvo aiškiai suformulavęs, kokios S. B. Chylinskio klaidos jiems užkliuvo. Priešiškus šiam vertimui veikiau buvo inertiško pobūdžio pasipriešinimas tam, kas nauja, o sprendimą nutraukti spausdinimą lėmė kitokios priežastys, kurios galėtų būti kito pranešimo tema.

Konferencijos metu skaitytų pranešimų santraukas ketinama išspausdinti Britanijos–Lietuvos bendrijos Londone anglų kalba leidžiamame žurnale „Tiltas“.

Gina Kavalūnaitė
(Vilniaus universitetas)

VILNIAUS ISTORIJAI SKIRTA KONFERENCIJA LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTE 2016 M. SPALIO 27–28 D.

Lietuvos istorijos institute jau keletą metų vykdoma mokslinių tyrimų programa „Vilniaus istorija. Tyrimai“ (mokslinė vadovė dr. Zita Medišauskienė). Pagal šią programą 2016 m. spalio 27–28 d. Lietuvos istorijos institute organizuota konferencija „Vilnius ir vilniečiai: naujausių tyrimų rezultatai ir perspektyvos“, kurioje dalyvavo Lietuvos, Lenkijos ir Baltarusijos mokslininkai.

Konferenciją pradėjo Lietuvos istorijos instituto direktoriaus pavaduotoja ir mokslinių tyrimų programos „Vilniaus istorija. Tyrimai“ vadovė dr. Z. Medišauskienė. Ji pažymėjo, kad Vilniaus istorija yra įdomi kaip tyrimų objektas. Įvairių tautų atstovai miesto istorija domisi gana seniai, todėl jai skirtų mokslo darbų nestinga (vien ko verta Henryko Baranowskio sudaryta Vilniaus miesto bibliografija su 14 tūkst. pozicijų). Programos vadovė akcentavo, kad konferencijos tikslas – pristatyti naujausius tyrimus Vilniaus istorijos tematika, pasidalinti įžvalgomis ir nuomonėmis, kurios skatintų tolesnius mokslininkų darbus.

Susirinkusius į konferenciją sveikino ir Lietuvos istorijos instituto direktorius dr. Rimantas Miknys, kuris išvėlgė teigiamą jau minėtos mokslinių tyrimų programos poveikį telkiant Vilniaus miesto istoriją tiriančius autorius ir aktualizuojant Vilniaus miesto istoriją. Ypač tai svarbu artėjant miesto 700 metų jubiliejui.

Konferencijos dalyvių darbas buvo suskirstytas į posėdžius, kurie apėmė skirtingus Vilniaus istorijos periodus. Pirmasis buvo skirtas ankstyvosios Vilniaus istorijos archeologiniams tyrimams. Pranešėjas Gediminas Vaitkevičius (Lietuvos istorijos institutas) pristatė istorinius paviršinių nuogulų Vilniaus senamiestyje tyrimus. Jis atkreipė dėmesį į būtinybę remtis geologų atliktų tyrimų rezultatais, kurie padeda tirti ir geriau pažinti seniausios Vilniaus istorijos topografiją (gatvių, vandens telkinių ir pan. objektų lokalizacija mieste ir kt.).

Antroji pranešėja Giedrė Motuzaitė-Matuzevičiūtė (LII) pristatė pranešimą „Viduramžių Vilniaus miesto gyventojų mityba ekofaktiniais duomenimis“, kuriame apžvelgė viduramžiais gyvenusių vilniečių mitybos ypatumus. Pasirodo, vilniečiai buvo tikri gurmanai. Be įvairių vietinių grūdinių kultūrų, žuvies, mėsos patiekalų, jie mėgo atvežtinius produktus (vynuoges, figas ir kt.). Archeologinių tyrimų metu jų rasta įvairiose Vilniaus vietose. Savotišku netikėtumu tapo išvada, kad vilniečiai, sprendžiant iš archeologų randamų grūdinių kultūrų pavyzdžių, XV–XVII a. beveik nevalgė kviečių.

Pranešėja Irma Kaplūnaitė (LII), remdamasi naujausių archeologinių tyrimų duomenimis, kalbėjo apie „Šiukšlių kultūrą XIV–XVII a. Vilniuje“. Ji aptarė, kaip senajame Vilniuje buvo utilizuojamos šiukšlės, ir teigė, kad jas gyventojai dažniausiai pildavo į

tam skirtas duobes, kurios paprastai buvo iškasamos jiems patiems priklausančio žemės sklypo pakraštyje.

Dar vieną pranešimą apie vilniečių kasdienybę pristatė Rytis Jonaitis (LII) („Iš stalo žaidimų istorijos: piramidės formos vaikštukai Lietuvoje“). Autoriaus tvirtinimu, vilniečiai mėgo žaisti stalo žaidimus, tai patvirtina ir keli Lietuvoje rasti piramidės formos vaikštukai. Pranešėjas aptarė jų paplitimą, specialų ženklinimą ir pritaikymą.

Ilgaamžė Vilniaus istorija domina Lenkijos mokslininkus. Savo naujausius tyrimus jie pristatė posėdyje, skirtame daugiakonfesinei Vilniaus visuomenei XVII–XVIII a. Mikalojaus Koperniko universiteto Torunėje profesorius Tomaszas Kempa gilinosi į stačiatikių Šv. Dvasios ir unitų Šv. Trejybės vienuolynų vienuolių tarpusavio santykius XVII a., aptarė jų konfliktų priežastis ir pobūdį. Lenkijos mokslų akademijos Istorijos instituto darbuotoja Maria Cieśla skaitė įdomų pranešimą apie Vilniaus miesto žydų verslo sritis ir šio verslo teisinį reglamentavimą. Žydai dažniausiai buvo pirkliai, nuomininkai ir amatininkai. Adomo Mickevičiaus universiteto Poznanėje darbuotojas Andrea Mariani, pasitelkdamas statistinius duomenis ir prozopografinį aprašymo metodą, aptarė Vilniaus jėzuitų bendruomenės struktūrą ir jos pokyčius XVII–XVIII a. Pranešėjas pateikė duomenų, apibūdinančių Vilniaus jėzuitus, pvz., kiek iš jų mokėjo lietuvių kalbą. Jo kolegės Bernadettos Manyš, dėl objektyvių priežasčių negalėjusios dalyvauti konferencijoje, pranešimą „Nauji tyrimų duomenys apie Vilniaus amatininkų skaičių, tautinę ir religinę sudėtį 1711–1748 m.“ perskaitė posėdžio moderatorius Gintautas Sliesoriūnas. B. Manyš šiuo metu yra identifikavusi 70-ies profesijų atstovus – 1070 Vilniuje aptariamu laikotarpiu gyvenusių amatininkų.

Trečiajame posėdyje Lietuvos istorikai pratęsė kolegų iš Lenkijos gvildentą vilniečių kasdienybės ir politinės veiklos tematiką. Darius Baronas (LII) atkreipė dėmesį į Vilniaus katalikų pamaldumą XVI a. pab. – XVII a. pr. Elmantas Meilus (LII) aptarė 1655–1656 m. vilniečių pabėgėlių padėtį Prūsijoje, jų bandymus grįžti į savo miestą ir atgauti čia paliktą nuosavybę. G. Sliesoriūnas (LII) kalbėjo apie du 1701 m. Vilniuje vykusius Lietuvos respublikonų suvažiavimus, kuriuose buvo svarstomi respublikonų valdžios įtvirtinimo Lietuvoje reikalai, kompromiso su Sapiegomis galimybės. Pranešėjas aptarė šių suvažiavimų skirtumus, kurie išryškėjo lyginant juos su ankstesniais (1698 m.), kai dar nebuvo palaužta Sapiegų giminės hegemonija Lietuvoje. Rūta Birutė Vitkauskienė (Vilniaus dailės akademija) perskaitė pranešimą „Iš Vilnios upės tyrimų: Sereikiškės, dingusios šeimos istorija ir dvarai“. Pranešėja atskleidė vienos posesijos, priklausiusios Vilniaus pilininko jurisdikai ir buvusios Sereikiškėse šalia Kirdiejų rūmų, istoriją.

Kita konferencijos diena prasidėjo posėdžiu, skirtu XIX–XX a. pr. Vilniaus miesto istorijai. Algimantas Katilius (LII) pristatė Vilniaus bažnytinių procesijų ypatybes, tuometinės carinės valdžios neigiamą požiūrį į jas, jų uždraudimą 1866–1906 m. Autorius pažymėjo, kad pati iškilmingiausia procesija vykdavo per Dievo Kūno šventę.

Vytautas Petronis (LII) skaitė pranešimą intriguojančiu pavadinimu „Linkėjimai ateičiai: XIX a. vilniečio testamentas XXIV a. Vilniui ir jo gyventojams“. Pagrindinis pranešimo šaltinis – XIX a. pab. „Vilenskij Vestnik“ paskelbtas to meto gyventojų, feljetonisto testamentas. Tai futuristinis utopinis būsimos Vilniaus vaizdas, kuriame nebūs jokių socialinių, ekonominių problemų, visi miestiečiai bus laimingi ir patenkinti. Pranešėjo teigimu, XIX a. pab. vilniečių gyvenimas buvęs nelengvas, tarpusavio santykiai dažnai prasilenkė su propaguojamomis bendražmogiškoms vertybėmis (miestiečiai kasdien susidurdavo su vagystėmis, plėšimais, žiauriu elgesiu su socialiai pažeidžiamais asmenimis ir kt.). Konferencijos dalyviams, kaip ir feljetono autoriui, belieka viltis, kad iki XXIV a. Vilniaus visuomenę kamuojančios problemos bus išspręstos.

Baltarusijos valstybinio ekonomikos universiteto darbuotoja Tatjana Voronovič pratęsė Vilniaus miesto istorijos carinės Rusijos sudėtyje tematiką. Ji kalbėjo apie miesto padėtį XIX–XX a. sandūroje. Kaip istorinį šaltinį pranešėja pasirinko oficialias Vilniaus generalgubernatoriaus ataskaitas, kuriose buvo fiksuojami įvairūs Vilniuje atsitikę įvykiai. Tai informatyvus šaltinis, padėjęs rekonstruoti kriminogeninę padėtį mieste, miestiečių tarpusavio santykius, miestą niokojusių gaisrų pasekmes ir kt. Posėdžio dalyvių darbą užbaigė Ričardas Žižkus, pristatęs pranešimą apie Vilniaus transporto raidą iki Antrojo pasaulinio karo pradžios. Jis aptarė tarpukario metais kitas komunikacijos priemones beveik nukonkuravusią transporto rūšį – susisiekimą autobusais. R. Žižkus išsiaiškino, kad pirmasis autobusas į miesto gatves išvažiavo 1909 m. kovo mėnesį. Pranešėjo teigimu, tarpukariu autobusai buvo moderni transporto rūšis, šiuo atžvilgiu Vilnius niekuo nesiskyrė nuo kitų Lenkijos miestų. 1927 m. mieste važinėjo per 100 autobusų, tačiau dėl brangių bilietų vargingiau gyvenę miestiečiai jais nesinaudojo.

Etninių santykių XX a. problemoms skirtą posėdį pradėjo Edmundas Gimžauskas (LII). Jis aptarė Vilniaus miesto administravimą Pirmojo pasaulinio karo metais ir vokiečių vykdytą mieste gyvenusių etninių grupių kiršinimo politiką. Dėl dalyvavimo miesto valdyme kovojo ne tik lenkai, bet ir lietuviai, žydai, baltarusiai. Tačiau vokiečių okupacinė valdžia 1916 m. įsuko tautybių kiršinimo mechanizmą ir palaipsniui įvedė savo valdymo aparatą taip užspausdama tuometinį „Piliečių komitetą“ ir miesto magistratą. Paaiškėjo, kad 1916 m. pabaigoje Vilniaus valdymas faktiškai nesiskyrė nuo kitų Oberosto dalių administravimo.

Vitalija Stravinskienė (LII) skaitė pranešimą „1939–1940 m. Vilniuje: Lietuvos Respublikos pilietybės problema“. Pranešėja aptarė Lietuvos Respublikos vykdytą pilietybės suteikimo akciją vilniečiams, jos teisinius pagrindus ir mechanizmą, įvairių etninių grupių vilniečių požiūrį į pilietybės priėmimą / nepriėmimą ir kiekybinius akcijos rezultatus (iš tuometinių maždaug 200 tūkst. miesto gyventojų apie 100 tūkst. tapo Lietuvos piliečiais). Vladas Sirutavičius (LII) aptarė tarpvalstybinius Lietuvos ir Lenkijos

bei Lietuvos gyventojų (lietuvių ir lenkų) santykius 1988–1994 m., gilinosi į tarptautinio konflikto priežastis, jų sprendimo būdus.

Paskutinis konferencijos posėdis buvo skirtas Lietuvos visuomenės modernizacijai, geopolitiniams iššūkiams ir Vilniaus problemai aptarti. Česlovas Laurinavičius (LII) pristatė Lietuvos valstybės idėjos genezę Rusijos (vėliau tapusios SSSR) ir Didžiosios Britanijos geopolitikos kontekste, Algimantas Kasparavičius (LII) – Prancūzijos įtaką Lietuvos Respublikos saugumo sistemai. Saulius Grybkauškas (LII) aptarė Algirdo Mykolo Brazausko kaip savotiško to meto kartos atstovo laikyseną stalinizmo metais. Paskutinį pranešimą skaitė Rasa Čepaitienė (LII), kuri apžvelgė Lietuvos istorikų atliktus sovietmečio kaip laikotarpio tyrimus, detaliau aptarė Vilniaus istorijos tyrimus po 1990 m.

Diskusijos dalyviai konferencijos pabaigoje patvirtino, kad Vilniaus miesto istorijos, ypač XX a., tyrimus būtina tęsti.

Vitalija Stravinskienė
(Lietuvos istorijos institutas)

MOKSLINĖ KONFERENCIJA „LIETUVOS DIDŽIOJI KUNIGAİKŠTYSTĖ XVIII AMŽIUJE. KASDIENYBĖS ISTORIJS“

Penkioliktoji Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVIII a. istorijai skirta konferencija 2016 m. lapkričio 25 d. vyko Kaune, naujuosiuose Vytauto Didžiojo universiteto rūmuose (V. Putvinskio g. 23). Konferenciją tradiciškai rengė Vytauto Didžiojo universitetas ir Lietuvos istorijos institutas. Rytinei sesijai pirmininkavo doc. dr. Liudas Glembža, kuris pristatė konferencijai parinktą „kasdienybės istorijų“ temą ir jos tikslus: „žvelgiant pro kasdieninės rutinos prizmę, praturtinti žinias apie XVIII šimtmečio visuomenę, jos gyvenimo ritmą, amžininkų socialinius ryšius, laiko ir erdvės sampratas, asmenybių akiratį ir pasaulėžiūrą“. Neatvykus keliems dalyviams, pranešimus iš viso perskaitė vienuolika prelegentų. Mokslinę konferencijos dalį pradėjo Vytauto Didžiojo universiteto doktorantė Vika Veličkaitė, kuri pranešime „Kasdieninės Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvelės (1702–1762) religinės praktikos“ aptarė didiko laiko organizavimą religinio pasaulėvaizdžio rėmuose. Jos teigimu, nuo septyniolikos metų didiko rašytas dienoraštis atskleidžia uolų pamaldumą, itin daug įrašų jame susiję būtent su atliekamomis religinėmis praktikomis (per metus M. K. Radvila mišiose dalyvaudavo 70–80 kartų, ėjo išpažinties kas mėnesį, o Švenčiausią Sakramentą priimdavo kartą per kelis mėnesius; papildomos

praktikos buvo susijusios su įsipareigojimu brolijoms, mat jis buvo net penkių brolių narys). Prelegentė taip pat atkreipė dėmesį į ypatingą didiko nuolankumą savo globėjui: įrašai nuo 1736 m. liudija didelį dėmesį vardadieniams, o itin reikšminga buvo Šv. Mykolo diena (rugsėjo 29 d., ji dienoraštyje paminėta net 26 kartus), kai stengtasi apsilankyti Nesvyžiuje, pėsčiomis atvykti į Šv. Mykolo bažnyčią prie savo globėjo paveiklo, išklausti mišių bei atlikti išpažintį.

Dr. Martynas Jakulis (Vilniaus universitetas) perskaitė pranešimą „Priimtas bajoras iš Lydos pavieto“: Vilniaus misionierių špitolės globotiniai XVIII amžiuje“. Jame aptarė Pliaterių giminės funduotą špitolę, kurios išskirtinumą lėmė tiek bajoriška globotinių kilmė, tiek jų patekimo į špitolę priežastys – nemaža dalis globotinių špitolėje atsidurdavo dėl savo veiksų (lošimų, girtuokliavimo), todėl tik nedaugelis čia mirė (jie buvo šalinami už disciplinos pažeidimus – girtavimą, vaidus, muštynes, nepaklusnumą ir vagystes). Aptaręs globojamų asmenų (tiriamu laikotarpiu jų buvo 141) kolektyvinius bruožus, mokslininkas bandė aiškintis bajorų nuskurdimo priežastis. Iš jų išskyrė nuo XVII a. pabaigos pastebimą žemėvaldos smulkėjimą (1775 m. padūmės mokesčių registrų duomenys rodo, jog žymi dalis Lydos ir Ašmenos pavietų bajorų gyveno bajorkaimiuose ir valdė po vieną dūmą), kuris mažino resursus ir vertė ieškoti naujų išgyvenimo strategijų, o viena alternatyvų kaip tik ir buvo gyvenimas mieste.

Dr. Asta Vaškelienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) pranešime aptarė buities reglamentaciją reformuotuose XVIII a. Lietuvos pijorų mokymo nuostatuose. Prelegentė sugretino 1753–1754 m. Varšuvoje išspausdintų „Apaštališkosios vizitacijos nurodymų, skirtų Lenkijos Pijorų provincijai“ (kurios autoriumi yra laikomas Stanislovas Konarskis) ir 1762 m. Vilniaus pijorų spaustuvėje išleistų „Mokymo nuostatų, skirtų Lietuvos provincijos pijorų mokykloms“ (parengtus Jurgio Ciapinskio ir Kasparo Tžeškovskio) atitinkamus straipsnius bei nustatė, kad dauguma temų Lietuvos pijorų provincijos nuostatuose buvo aptariama lakoniškiau, tačiau patys Lietuvos provincijos nuostatai nebuvo pažodinis sekimas – perimta tik tai, kas atrodė reikšminga (pvz., lietuviškuose nuostatuose neliko dalies apie girtavimą). Mokslininkė teigė, jog Lietuvos pijorų provincijos nuostatai buvo svarbias permainas edukacijoje žymėjęs dokumentas, apibrėžęs mokytojų ir mokinių elgesio normas, fizinių bausmių taikymą, reikalavimus mokytojų išvaizdai ir kita.

Dr. Domininkas Burba (Lietuvos edukologijos universitetas) savo pranešime aptarė Vilniaus ortodoksų Šv. Dvasios vienuolyno bendruomenės santykius su bajorais pasauliečiais XVIII a. Jo teigimu, XIX–XX a. pradžios istoriografijoje išeksponuotas ortodoksų persekiojimas LDK yra gerokai perdėtas (religinės priešpriešos motyvus jis pastebėjo tik aptardamas kelis smurtinius užpuolimus). Pranešėjas pateikė informacijos apie to meto ortodoksų buitį, kasdienybę ar bendrabūvį su kitais visuomenės nariais (pvz., Vilniaus ortodoksų Šv. Dvasios vienuolyne bajorai laikydavo savo depozitus). Tiesa, šaltinių spē-

cifika (Vilniaus pilies ir žemės teismo knygos bei Lietuvos išdo tribunolo dokumentai) lėmė, jog dažniausiai teko kalbėti apie ginčus, susijusius su skolomis ir nekilnojamoju turtu. Prelegentas konstatavo, jog konfliktuota būtent su bajorais, ryšiai su Vilniaus miestiečiais išliko kur kas tvirtesni.

Dr. Regina Jakubėnas (Vilniaus universitetas) perskaitė pranešimą „*Wiadomość ciekawa każdemu wielce pożyteczna* [...] – populiariausios XVIII a. antros pusės patarimų knygos“. Jos tyrimo objektas buvo Vilniuje XVIII a. antroje pusėje išleistos 17 patarimų knygų (autorė netyrinėjo katekizmų, kuriuose taip pat pasitaikydavo įvairių patarimų). Dalis jų buvo vertimai, o dalis – vietinių autorių (dažniausiai dvasininkų) kūriniai. Pranešėja teigė, jog patarimų knygos buvo populiarios tarp vidutinės bajorijos, jose būdavo aptariamoms įvairios kasdieniškos temos, pateikiama patarimų elgesio normų, mitybos, higienos, ūkininkavimo, medicinos klausimais, netrūko ir pramoginio turinio tekstų. Būta ir specifinių knygų, kuriose dominavo viena tema, pvz., krikščioniškas sugyvenimas šeimoje (patarimai, kaip rinktis sutuoktinį ir praktiniai gyvenimo šeimoje aspektai kun. Juozapo Legavičiaus 1787 m. Vilniuje išleistoje knygoje *Stan małżeński*) ar patarimai ūkininkavimo tema (to paties autoriaus 1779 m. išleista knyga *Powinności gospodarzów wiejskich*).

Doc. dr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė (Lietuvos istorijos institutas) pranešime „Tarp Varšuvos, Daugėlišio ir Kraslavos: Kazimiero Konstantino Pliaterio šeimos kasdienybė“ supažindino su viena ryškesnių XVIII a. pabaigos asmenybių – publicistu, istoriku ir bibliografu, fiziokratu ir kosmopolitu, Trakų kaštelionu ir LDK vicekancleriu K. K. Pliateriu, aptarė jo šeimyninę padėtį (1773 m. vestuves su Izabele Liudvika Borch bei vienuolikos vaikų gimimą) ir gyvenimą Daugėliškyje. Apibūdindama didikų šeimos narių kasdienybę, mokslininkė pasitelkė kelias šaltinių grupes. Didžiausią jų sudarė 50 laišku, kuriuos beveik kasdien 1787 m. nuo Užgavėnių iki šv. Velykų į Kanivą susitikti su Rusijos valdove Jekaterina II išvykusiam Pliateriui rašė šeimos kunigas Hovaltas. Juose detaliam aptariama kasdienė I. L. Pliaterienės rutina. Šią informaciją papildė ir pačios I. L. Pliaterienės vyrui rašyti emocingi laišškai bei Liudviko Augusto laišškai motinai apie save ir kitus tris brolius, rašyti 1793 m. iš Varšuvos. Prelegentės teigimu, Pliaterių archyvas leidžia pažinti didikų kasdienį gyvenimą, aplinką, bičiulių ratą, atskleidžia vertybines orientacijas ir pasaulėžiūrą.

Dokt. Kamilis Frejlichas (Varšuvos universitetas) perskaitė pranešimą „Vilniaus elito kasdieninis gyvenimas Vilhelmo Kalinskio dienoraščio duomenimis (1787–1788)“. Jame, remdamasis laisvalaikio problematikai skirtais tyrimais ir *leisure class* sąvoka, jis analizavo 1968 m. publikuotą, bet iki šiol mažai tirtą dvasininko V. Kalinskio (nuo 1774 m. Bažnyčios istorijos profesorius Vilniaus akademijoje, artimas vyskupo I. Masalskio bendradarbis, mirė 1799 m.) dienoraštį. Jame dvasininkas fiksuodavo savo dalyvavimą mišiose (per tą laikotarpį jis dalyvavo 85 mišiose, beveik visada tik sekmadieniais) ir pasikaitas universitete, bendravimo ratą (artimiausius ryšius palaikė su vidutine ir smulkiaja

bajorija, tačiau mažai bendravo su kitais Akademijos profesoriais), pokalbius aktualiomis temomis (politiką, pasaulėžiūrą, valstiečių situacijos pagerinimą), be to, daug dėmesio skyrė savo negalavimų aprašymams, bet mažai faktų pateikė apie dvasinį gyvenimą.

Popietinėje sesijoje, kurią moderavo dr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, buvo perskaityti keturi pranešimai. Dokt. Daiva Milinkevičiūtė (Vilniaus universitetas) pranešime „Tarp dviejų kolonų: paslaptinga Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės masonų kasdienybė“ supažindino su savo tyrimo objektu: tarptautine pasaulietine pusiau slapta vyrų korporacija, kuri atitiko Apšvietos epochos idealus. Ji priminė, jog XVIII a. pabaigoje LDK teritorijoje veikė 9 ložės, kuriose buvo apie 200 narių, o jas vienijo masoniška kasdienybė. Prelegentė apibūdino įvairius masonų ritualus (tarp jų – pirmojo laipsnio ritualus, kurių simbolinė reikšmė – nužudymas, aukos kūno paieškos ir perlaidojimas, o visų ritualų esmė – Biblijos studijavimas), ložių valdymo mechanizmą bei masonų veiklos rūšis (labdaringa veikla, naujų narių priėmimas, ložių įkūrimo metinės, mirusių narių paminėjimas, individuali savęs tobulinimo praktika ir kita). Pranešėja konstatavo, jog pirmajame masonų judėjimo LDK etape (1776–1789 m.) masonų kasdienybėje dominavo praktiniai organizaciniai aspektai (pvz., pareigūnų rinkimai).

Dr. Lina Balaišytė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas) pranešime „Rusijos karininkija šventiniame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų gyvenime: tarp diplomatijos ir propagandos“ atkreipė dėmesį į šventes kaip rimtą politinę ir socialinę praktiką, paveikią ikimodernioje visuomenėje, kur buvo svarbios metaforinės formos, kuria buvo reprezentuojami ryšiai bei draugiškumas. Ji aptarė rusų karininkijos dalyvavimą įtakingų vietos pareigūnų (vaivadų, tribunolo maršalkų) organizuotose šventėse ir tų renginių programas (jose netrūko fejerverkų ir iliuminacijų). Mokslininkė padarė išvadą, jog rusų valdovės garbei karininkų rengtos išskilmės buvo viena iš Rusijos propagandos priemonių: švenčių metu interesai buvo ginami ne jėga, bet kultūrinio patrauklumu, stengtasi daryti įspūdį prabanga ir išlaidų mastais, o pranešimuose būdavo eksponuojamas menamas Rusijos teikiamas saugumas.

Doc. dr. Liudas Glemža (Vytauto Didžiojo universitetas) detaliai aptarė 1757 m. Rusijos imperijos kariuomenės žygio per Lietuvą etapus (tai buvo Rusijos kariniai manevrai; dviejų divizijų susijungimas Kėdainiuose; žygis į Kauną; birželio 28 d. įvykęs kariuomenės persikėlimas į kitą Nemuno krantą; kovos Prūsijoje ir rugsėjo 9 d. grįžimas prie Lietuvos sienos). Prelegentas atkreipė dėmesį į praktines problemas, su kuriomis susidūrė kariuomenė žygio metu (žygiuojant į Prūsiją maisto, pašarų ir pastočių klausimą stengtasi išspręsti universalais ir atsiskaitymais, o kai kampanija pasibaigė katastrofa, prasidėjo rekvizicijos ir plėšikavimai) ir įvairius incidentus su vietos gyventojais (pvz., iš pirklių buvo atimami laivai, o jų prekės išverčiamos ant kranto). Jo dėmesio centre taip pat atsidarė Kauno pavieta maršalkos Antano Zabelos veikla organizuojant Rusijos kariuomenės žygį per Lietuvą bei jo bandymai spręsti vietinių gyventojų skundus.

Dr. Adamas Stankevičius (Lietuvos istorijos institutas) pranešime „Kauno pilies teismo kasdienybė XVIII a. antroje pusėje“ aptarė Kauno pilies teismo sudėtį (tiriamu laikotarpiu teismo seniūno pareigas užėmė du asmenys, o paseniūnio, pilies teismo teisėjo ir raštininko pareigas ėjo 18 asmenų), taip pat problemas, su kuriomis šis teismas susidurdavo (kvorumo nebuvimas dėl teisėjų atliekamų kitų pareigų; kalėjimų, kuriuose būtų galima atlikti teismo skirtas bausmes, trūkumas). Taip pat paminėjo įvairių epizodų iš teismo kasdienybės (konfliktingą advokato Dominyko Pileckio asmenybę ir uždraudimą jam verstis advokato praktika Kaune; kaltinimus Kauno pilies teismo pareigūnams ir bajorų bandymus kovoti su pareigūnų savivale), trumpai palietė teismo kompetencijos klausimą (teigė, jog praktikoje dominavo ne smurtinės bylos, bet ginčai dėl laiku negrąžintų skolų, o nužudymo atvejų pasitaikydavo retai), teisės normų taikymo (tarp jų paminėtas vienas ankstyviausių įkalinimo iki gyvos galvos bausmės taikymo LDK atvejais) ir apeliacijų dėl Kauno pilies teismo priimtų sprendimų praktiką.

Adam Stankevičius
(Lietuvos istorijos institutas)

MOKSLINĖ KONFERENCIJA „NUO LIUBLINO IKI GARDINO (1569–1697): VALSTYBĖS IR VISUOMENĖS RAIDOS TRAJEKTORIJOS“

Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedra kartu su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybės ir visuomenės tyrimų grupe, Lietuvos istorijos institutu bei Prezidento Valdo Adamkaus biblioteka-muziejumi 2016 m. gruodžio 2 d. organizavo mokslinę konferenciją „Nuo Liublino iki Gardino (1569–1697): valstybės ir visuomenės raidos trajektorijos“. Renginio tikslas – naujais tyrimais ir išvalgomis papildyti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVI a. antros pusės – XVII a. politinių, kultūrinių ir socialinių tyrinėjimų lauką.

Liublino unija lėmė didelius pokyčius Lietuvos valstybės politiniame ir visuomeniniame gyvenime. XVI a. antra pusė – XVII a. LDK istorijoje buvo labai dinamiškas ir intensyvus politinės, ekonominės, kultūrinės, socialinės bei militarinės raidos ir pokyčių laikas. LDK šiuo laikotarpiu stengėsi neprarasti svarbaus geopolitinio veikėjo vaidmens Rytų, Vidurio bei Šiaurės Europos regione. Šias pastangas atspindi XVI a. antros pusės – XVII a. įvykiai tarptautinėje arenoje: Livonijos prijungimas, Liublino unija, Livonijos karas su Maskvos valstybe, XVII a. vidurio karai su švedais, kazokais

ir Maskva. Esminių pokyčių taip pat įvyko valstybės vidaus gyvenime: Jogailaičių dinastijos pabaiga, Trečiojo Lietuvos Statuto patvirtinimas ir kt. Konferencijoje skaityti pranešimai atskleidė ne vieną svarbią ir aktualią šio laikotarpio LDK valstybės ir visuomenės konjunktūros temą.

Doktorantas Laurynas Šedvydis (Vytauto Didžiojo universitetas), taikydamas komparatyvistinį analizės metodą, pristatė XVI a. vid. – XVII a. vid. LDK valstybės aparato specifiką. Išryškintos kitų Europos šalių šio laikotarpio valstybės aparato funkcionavimo patirtys atskleidė, jog karai ir įvairios socialinės bei ekonominės krizės, ideologiniai veiksniai, iš dalies ir geografinė padėtis yra svarbūs faktoriai, lemiantys valstybės aparato ypatumus.

Dr. Marius Sirutavičius (VDU) pristatė XVI a. antros pusės LDK ir Maskvos valstybės diplomatinės praktikas. 1586 m. mirus Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Steponui Batorui, prasidėjo politinių įtampų kupinas tarpuvaldis, kurio metu Lenkijos ir Lietuvos pozicijos dėl naujojo valdovo kandidatūros stipriai skyrėsi. Tyrimas parodė, jog 1587 m. LDK politinis elitas, bendraudamas su Maskva, laikėsi į ankstesnes panašios diplomatinės praktikas, tačiau labiau buvo linkęs savo veiksmus derinti su Lenkija.

LDK kultūros formas per reprezentacinius veiksmus savo pranešime atskleidė profesorė Jūratė Kiaupienė (Lietuvos istorijos institutas), pristachiusi Lenkijos ir LDK valdovo Zigmanto Vazos 1589 m. apsilankymo Vilniuje bei 1611 m. įvažiavimo į Vilnių ceremonijas. Šventės ir iškilmės viešajame LDK gyvenime – nauja ir mažai tyrinėta tema lietuviškoje istoriografijoje. Pranešime vertinti ir komentuoti viešojo gyvenimo ritualai atskleidė XVI a. pab. – XVII a. pr. LDK viešosios erdvės sampratą ir to meto komunikacijos priemones.

Dr. Tomas Čelkis (Vilniaus universitetas) skaitė pranešimą apie XVI–XVII a. LDK vidaus komunikaciją. Prelegentas supažindino su LDK sausumos kelių tinklo raida ir infrastruktūra. Pranešimas atskleidė, jog urbanistinių procesų sklaida, XVI a. vid. ūkio kraštovaizdžio pertvarka ir vėliau vykusią administracinę reformą lėmė įvairių transporto kelių kategorijų susiformavimą. Skyrėsi privačių ir neprivačių kelių, vieškelių bei tranzito kelių, tenkinusių įvairius LDK komunikacijos poreikius, priežiūra ir administravimas.

Dr. Gedimino Lesmaičio (LII) pranešimas buvo skirtas LDK karinei organizacijai Liublino unijos ir pirmųjų tarpuvaldžių laikotarpiu. Jo atliktas tyrimas atskleidė, kad valdžią ištikus krizei, LDK politinis elitas stengėsi išlaikyti rimtį ir kontroliuoti karinės organizacijos veiklą.

Doktorantė Gabrielė Jasūnienė (LII) pasakojo apie herbo reikšmę XVI a. antros pusės – XVII a. Žemaitijos bajorų gyvenime. Herbas buvo itin svarbus reprezentacijos ir saviraiškos simbolis, atspindėjęs žemaičių bajorų socialinį statusą, pareigybes ir liudijęs istorinės atminties puoselėjimą.

Daug dėmesio sulaukė Sigito Lūžio (VDU) pranešimas, skirtas 1650 m. lotynų kalba išleistam LDK bajoro ir karininko, artilerijos inžinieriaus Kazimiero Semenavičiaus

veikalui „Didysis artilerijos menas“. Europoje greitai išgarsėjusi knyga daug kartų išleista vokiečių, prancūzų, anglų ir lenkų kalbomis. Tekstologinė įvairių veikalų leidimų analizė atskleidė kintantį K. Semenavičiaus identitetą ir semantinį lietuviškumo sampratos krūvį.

Konferenciją baigė prof. dr. Vaida K a m u n t a v i č i e n ė (VDU), pristatiusi pranešimą, skirtą Kėdainių katalikų parapijos bažnyčios bibliotekos istorijai. 1675 m. vizitacijos metu sudarytas knygų registras atskleidė bibliotekos fondo įvairovę. Čia buvo saugomi ankstyvajam bažnyčios laikotarpiui priskiriami kūriniai, taip pat XIII–XVII a. katalikų teologų, humanistų ir filosofų veikalai bei kitos religinės knygos. Skaitytojai turėjo galimybę susipažinti su istorijos bei geografijos, fizinių ir medicinos mokslų literatūra bei įvairiais žodynais ir kalbotyros veikalais.

Konferencijos pranešimų temų įvairovė patvirtina, kad poliublininis Lietuvos valstybės istorijos laikotarpis, kai vyko svarbūs politiniai ir kultūriniai pokyčiai, lietuviškoje historiografijoje sulaukė sąlyginai mažai dėmesio. Konferencijos dalyvių pranešimuose atskleisti įvairių šio laikotarpio temų pjūviai virto įdomiomis interpretacijomis. Aktyvi mokslinė diskusija rodo pribrendusį akademinį poreikį inicijuoti XVI a. antrai pusei – XVII a. LDK laikotarpiui skirtą konferenciją ir tikėtis šios idėjos tęstinumo ateityje.

Laima Bucevičiūtė
(Vytauto Didžiojo universitetas)